

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

О.В. Клименко

У статті проаналізовано історичні передумови формування та розвитку Європейського освітнього простору (ЄОП) в умовах Болонської декларації. Проведено аналіз документів, що стали основою для формування ЄОП.

Ключові слова: *Болонська декларація, Болонський процес, Велика Хартія університетів, вищий навчальний заклад, Європейський Союз (ЄС), Європейський освітній простір, нормативно-правова база, навчальний процес.*

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN SPACE FOR HIGHER EDUCATION

O.V. Klymenko

This article analyses historical background which contributed to formation and development of the European space for higher education in the Bologna Declaration. The author has analyzed the documents that became the basis for its formation.

Keywords: Bologna Declaration, Bologna Process, the Great Charter of Universities (The Magna Charta Universitatum), higher educational establishment, the European Union (EU), the European space for higher education, regulatory and legal framework, the process of education.

У зв'язку з розширенням Європейського Союзу (ЄС), взаємини України з ним набувають усе більшої ваги. Процес наближення України до ЄС відбувається за кількома напрямками. Одним із найважливіших напрямів розвитку євроінтеграції є сфера вищої освіти в Україні. Вища освіта будь-якої країни є основою для формування та розвитку людського потенціалу, що має відповідати запитам сучасного суспільства.

В епоху глобалізації об'єктивно зумовлюється необхідність і доцільність максимальної сумісності національних систем вищої освіти в межах єдиного європейського освітнього простору, що становить основну мету і завдання Болонського процесу.

В сучасних умовах євроінтеграції перед Україною стоїть складне завдання, а саме –

зберегти напрацьовані традиції підготовки висококваліфікованих фахівців та одночасно забезпечити їхню відповідність новітнім позитивним освітнім тенденціям в Європі.

З огляду на це, актуальним вбачається дослідження низки заходів щодо поєднання освітнього середовища в Європейський освітній простір та шляхів його формування і розвитку.

Теоретичному осмисленню проблеми були присвячені наукові праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Аналіз публікацій у галузі формування і розвитку Європейського освітнього простору [2-6] та електронних джерел [7-10] свідчить про те, що, реалізуючи мету і завдання Болонського процесу, досягнуто максимальної сумісності національних систем вищої освіти в межах єдиного європейського освітнянського простору.

Перші спроби надати загальноєвропейського характеру вищій школі фактично розпочалися 1957 р. з підписання Римської угоди. Проте, її передісторія сягає 1954 р., коли було підписано Європейську культурну конвенцію, в якій наголошується на необхідності заохочення громадян усіх держав до вивчення мов, історії інших країн і спільної для них культури [10].

Ідеї освітньо-культурного об'єднання європейських країн загалом та університетів, зокрема, отримали своє продовження у Великій Хартії університетів (Magna Charta Universitatum) [7], плани про створення якої вперше були запропоновані на зібранні представників найстаріших європейських університетів 1986 р. Велика Хартія університетів була запропонована не представниками влади, а розроблена в стінах Університетів як частина тривалого процесу, який дасть змогу зберегти фундаментальні цінності європейських університетських традицій та запозичити досвід вищих навчальних закладів світу. Велика Хартія університетів була створена за принципами англійської Великої Хартії Вольностей, написаної 1215 р., яка традиційно вважається першим правовим документом, де закладено основи концепції прав людини, створено передумови для подальшого утвердження свободи і панування закону в житті суспільства.

Великою Хартією університетів було взято до уваги автономію різних систем вищої освіти та індивідуальні традиції університетів, враховано можливості вільного пересування викладачів та студентів, забезпечено дотримання фундаментальних принципів підготовки висококваліфікованих фахівців та їхня відповідність новітнім позитивним освітнім тенденціям в Європі. Хартія має дві основні мети:

1. перетворити європейський континент на широкий простір, в якому могли б вільно пересуватися студенти, викладачі та дослідники;
2. зробити цей простір прозорим та привабливим для всього світу [7].

1987 р. Італія стала місцем зустрічі представників найстаріших університетів Європи. В м. Болонья зібралися делегати 80-ти Європейських університетів, де обрали 8 членів правління, серед них: Президент Конференції Європейських Ректорів, професор Болонського університету Карміні Романци; ректор Болонського університету Фабіо Роверси Монако; ректор Університету Парижа, професор Жак Соопелс; ректор Університету Лювен, професор Роджер Діллеманс; ректор Університету Утрехт, професор Ван Гінкель; ректор Університету Барселони, професор Джозеф Бріколь; професор Університету Барселони Джузеппе Капуто; президент університетської комісії Парламентської Асамблеї Ради Європи, професор Університету Люмен Мануель Нуньеса Енкабо [4].

Велика Хартія університетів, проект якої був створений у січні 1988 р. в Барселоні, була підписана всіма ректорами, що зібралися в Болоньї 18 вересня 1988 р. для відзначення 900-ої річниці Болонського університету, що вважається найстаршим університетом Європи.

Згодом ці ідеї розвинулися в рішеннях конференції міністрів освіти та у Маастрихтському договорі 1992 р. [9]. Цей договір був підписаний 7 лютого 1992 р. в Маастрихті дванадцятьма країнами й відповідно одержав назву «Маастрихтський договір» (МД). Цей договір поклав початок існування Європейського Союзу, визначив основні напрями процесу євроінтеграції в політичній, економічній та соціальній сферах. Своє місце в цьому процесі мали знайти і освітні установи.

Процес розширення Європейського союзу мав свою динаміку та зміни в пріоритетах. Поява 1995 р. трьох нових членів – Австрії, Швеції й Фінляндії – змінила конфігурацію Союзу в політичному, економічному, соціальному аспектах (у т. ч. в освітній сфері).

Цей період характеризується запровадженням різноманітних програм під егідою ЄС, Ради Європи, що сприяли напрацюванню спільних підходів до вирішення транснаціональних проблем вищої освіти. Це, насамперед, програми приведення національного законодавства у сфері освіти до норм, напрацьованих країнами Європи, розширення доступу до вищої освіти і підвищення академічної мобільності студентів та їхньої мобільності на ринку праці, створення системи навчання впродовж усього життя та багатовимірні завдання зі зближення освітніх програм і систем [10].

Важливою віхою було підписання 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти Європи.

Головними тезами Лісабонської конвенції є:

– розмаїття систем освіти в європейському регіоні відображає його культурну, соціальну, політичну, філософську, релігійну й економічну різноманітність, яка становить виняткове надбання;

– можливість повною мірою використання цим джерелом різноманіття, полегшивши доступ жителям кожної держави й учням навчальних закладів до освітніх ресурсів інших держав.

Конвенція містить угоди про: визначення основних термінів; компетенцію державних органів; основні принципи оцінки кваліфікації; визнання кваліфікацій, що дають доступ до вищої освіти; визнання періодів навчання; визнання кваліфікацій вищої освіти; визнання кваліфікацій біженців, переміщених осіб та осіб, що перебувають у становищі біженців та ін. [1].

Ще один визначальний крок був зроблений 25 травня 1998 р. – Франція, Італія, Велика Британія та Німеччина підписали так звану Сорбонську декларацію під назвою «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти». В декларації обґрунтовано створення Зони європейської вищої освіти як основного шляху розвитку мобільності громадян із можливістю їхнього працевлаштування для загального розвитку континенту за участі чотирьох міністрів, які представляють Велику Британію, Німеччину, Францію й Італію. Тим самим, погоджено і схвалено створення загальної системи освіти, націленої на поліпшення її зовнішнього визнання, полегшення мобільності студентів, а також на розширенні можливостей їхнього працевлаштування. Цей документ був спрямований на створення відкритого європейського простору вищої освіти, який, на думку авторів, має стати більш конкурентноспроможним на світовому ринку освітніх послуг.

Аналізуючи Сорбонську декларацію, можна стверджувати, що основними ідеями документа є двоступенева структура вищої освіти та використання системи кредитів (ECTS) і т. ін. Проте, особливо слід виділити дві тези Сорбонської декларації [3]: міжнародне визнання бакалавра як рівня вищої освіти та наданням йому права продовжувати навчання за програмами магістра і дотримання положень Лісабонської угоди.

18-19 червня 1999 р. в м. Болоньї (Італія) була проведена перша зустріч європейських міністрів, що відповідають за вищу освіту та прийняття спільної декларації. Так розпочався процес європейської інтеграції вищої школи, який дістав назву Болонського – від назви університету в італійському місті Болонья, де були започатковані такі ініціативи. Болонський процес на рівні держав розпочався підписанням 29 міністрами освіти від імені своїх урядів документа, який назвали «Болонська декларація». За цим документом визначалося створення зони європейської вищої освіти та її цілей, які розглядаються як першочергові для створення такої зони. Проте, особливо слід виділити такі тези Болонської декларації:

– прийняття системи зрозумілих ступенів і ступенів, які можна легко зіставити, у тому числі, через упровадження Додатка до диплома, для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоздатності європейської системи вищої освіти;

– прийняття системи, яка ґрунтується, за своєю суттю, на двох основних циклах – двоступеневому й післяступеневому;

– запровадження системи кредитів за типом ECTS – європейської системи кредиту залікових одиниць трудомісткості як відповідного засобу підтримки великомасштабної студентської мобільності;

– сприяння мобільності шляхом подолання перешкод ефективному здійсненню вільного пересування;

– сприяння необхідним європейським баченням у вищій освіті, особливо стосовно розвитку навчальних планів, міжінституційного співробітництва, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки та провадження наукових досліджень [2].

Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення єдиного європейського освітнього та наукового простору. У межах цього простору мають діяти єдині вимоги до визнання дипломів про освіту, працевлаштування та мобільності громадян, що істотно підвищить конкурентоспроможність європейського ринку праці й освітніх послуг. Власне, цим документом було задекларовано прийняття загальної системи порівняльних освітньо-кваліфікаційних рівнів, зокрема через затвердження додатка до диплома; запровадження в усіх країнах двох циклів навчання за формулою 3 + 2, при цьому перший, бакалаврський цикл має тривати не менше трьох років, а другий, магістерський – не менше двох років, і вони мають сприйматися на європейському ринку праці саме як освітні і кваліфікаційні рівні; створення систем кредитів відповідно до європейської системи трансферу оцінок, включно з постійним навчанням; сприяння європейській співпраці щодо забезпечення якості освіти, розробка порівняльних критеріїв і методів оцінки якості; усунення перешкод на шляху мобільності студентів і викладачів у межах визначеного простору. Процес об'єднання Європи, його поширення на схід супроводжувався формуванням спільного освітнього і наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту.

Як результат вище згаданої події, в країнах Європи відбулися семінари з даного питання. 14-15 лютого 2001 р. – м. Берлін (Німеччина): Національний семінар «Із питань Болонського процесу»; 16-17 лютого 2001 р. – м. Гельсінкі (Фінляндія): Міжнародний семінар «Університетські ступені короткого циклу»; 2-4 березня 2001 р. – м. Мальме (Швеція): Міжнародний семінар «Транснаціональна освіта»; 10-12 березня 2001 р. м. Антверпен (Бельгія): Семінар фламандського співтовариства з проблем Болонського процесу та Семінар студентів Європи «Втілення в життя Болонської декларації»; 13-14 березня 2001 р. – м. Белград (Югославія): Національний семінар із проблем Болонського

процесу тощо [10]. Всі ці заходи були спрямовані на те, щоб спонукати країни блоку робити освіту більш відкритою, демократичною і доступною для значної кількості людей.

Крім того, 1-3 березня 2001 р. в м. Упсалі (Швеція) відбулася неформальна зустріч європейських міністрів, що відповідають за освіту і наукові дослідження. На цій зустрічі обговорювалися питання, що стали основою документа, який був прийнятий на Конференції європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій в Іспанії.

29-30 березня 2001 р. в м. Саламанці (Іспанія) відбулася Конференція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій, що закінчилася прийняттям спільного документа. Більше 300 представників європейських вищих навчальних закладів і їхніх основних представницьких організацій зібралися в Саламанці. Їхньою метою була підготовка Празької зустрічі міністрів, які відповідають за вищу освіту в країнах, залучених до Болонського процесу. Було погоджено пропонувані мету, принципи і пріоритети.

Вищі навчальні заклади у своєму зверненні до урядів висловили прохання полегшувати і заохочувати зміни, забезпечувати рамки для координації і керівництва зближенням із врахуванням національних і європейських особливостей. Вони підтвердили свою здатність і готовність ініціювати і підтримувати прогрес спільними зусиллями [10]: здійснити переоцінку вищої освіти і наукових досліджень для всієї Європи; реорганізувати вищу освіту загалом і поновити програми зокрема; розвивати й базувати вищу освіту на основі наукових досліджень; виробити взаємоприйнятні механізми для оцінки, гарантії і підтвердження якості; послуговуватися загальними термінами європейського виміру та забезпечувати сумісність різних інститутів, програм, ступенів; сприяти мобільності студентів, персоналу й можливості працевлаштування випускників у Європі; підтримувати зусилля з модернізації університетів у країнах, де існують значні проблеми щодо входження в Зону європейської вищої освіти; провадити зміни, будучи відкритими, привабливими, конкурентоспроможними вдома, в Європі й у світі; дотримуватися позиції, що вища освіта має бути відповідальною перед суспільством.

Наступним кроком до підготовки Празької зустрічі міністрів, які відповідають за вищу освіту в країнах, залучених до Болонського процесу, стали зустрічі в розширеному складі групи, що готує рекомендації з Болонського процесу та Ради Асоціації європейських університетів: 9 квітня 2001 р. у Стокгольмі (Швеція); 26 квітня 2001 р. у Брюсселі (Бельгія); 6-8 травня 2001 р. у Хальмстаді (Швеція); 10-16 травня 2001 р. у Братиславі (Словаччина); 17-18 травня 2001 р. у Празі (Чехія) [8].

Наступний етап Болонського процесу відбувся у Празі 19 травня 2001 р. Через три роки після Сорбонської і два роки після підписання Болонської декларації міністри освіти зустрілися в Празі, щоб оцінити досягнуті успіхи і визначити напрямки й пріоритети дій на

наступні роки. Було відмічено, що з огляду на прийняття Болонської декларації, формування Зони європейської вищої освіти є умовою для розширення привабливості й конкурентоспроможності вищих навчальних закладів Європи. Присутні підтримали тезу про те, що вища освіта повинна розглядатися як суспільне благо, що вона була, є і залишиться уважною до суспільних зобов'язань (правил і т. ін.), і що студенти – повноправні члени співтовариства вищої освіти.

Зустріч у Празі завершилася підписанням Комюніке. Головні його тези такі: країни знову підтвердили свою позицію щодо цілей, визначених Болонською декларацією; учасники високо оцінили активну участь у процесі Європейської асоціації університетів (EUA) та національних студентських спілок Європи (ESIB); постійне навчання протягом усього життя, мотивоване залучення студентів до навчання; сприяння підвищенню привабливості та конкурентоспроможності європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу, зокрема, аспекти транснаціональної освіти.

Наступна зустріч європейських міністрів відбулася 19-20 вересня 2003 р. у Берліні (Німеччина). Під час конференції кількість завдань було збільшено та підтверджене зобов'язання створити загальноєвропейський простір вищої освіти до 2010 р. Розглянуто досягнуті результати, визначено пріоритети та нові завдання на майбутнє з метою прискорення процесу встановлення загальноєвропейського простору вищої освіти. Зазначено фундаментальну роль вишів і студентських організацій у розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти. Прийнято до уваги звіти та зауваження, підготовлені Європейською асоціацією університетів (EUA), Комісією з розвитку Болонського Процесу між Прагою і Берліном та Європейською Комісією Ради Європи, обговорено результати семінарів, організованих як частина робочої програми між Прагою і Берліном. Зустріч у Берліні завершилася підписанням Комюніке.

У Комюніке особливо слід виділити важливі аспекти розвитку Європейського простору вищої освіти, а саме:

- необхідно спрямовувати зусилля на забезпечення більш тісних зв'язків між вищою освітою і дослідницькими системами в кожній із країн-учасниць;

- сприяти створенню загальноєвропейського простору вищої освіти та активізувати зусилля на рівні вишів, національному і загальноєвропейському рівнях для розвитку ефективних систем забезпечення якості, просування ефективного використання системи, заснованої на двох циклах, і удосконалення системи визнання ступенів і періодів навчання;

- національні системи із забезпечення якості повинні містити визначення обов'язків органів і установ, які беруть участь, оцінювання програм і вишів, яке охоплює внутрішню і зовнішню оцінку, з урахуванням участі студентів і публікації результатів, систему

акредитації, атестації і сумірних процедур, міжнародне партнерство, співробітництво і створення мережі;

– на європейському рівні створити набір погоджених стандартів, процедур і керівних принципів забезпечення якості та розробити структури погоджених і сумірних порівняльних кваліфікацій для системи вищої освіти, яка б прагнула дати визначення кваліфікаціям з огляду на показники обсягу роботи, рівня, результати навчального процесу, компетенції і профіль;

– зробити вищу освіту доступною для всіх, використовуючи всі можливості і відповідні засоби: просування мобільності, запровадження системи кредитів, визнання ступенів (прийняття системи чітких і сумірних ступенів), підтримка європейської складової у сфері вищої освіти, підтримка привабливості загальноєвропейського простору вищої освіти, навчання протягом усього життя [5].

Слід відмітити принципово нове рішення Берлінського саміту – поширення загальноєвропейських вимог і стандартів уже й на докторські ступені [10]. Установлено, що в країнах-учасниках Болонського процесу має бути один докторський ступінь – *доктор філософії* у відповідних сферах знань (природничі науки, соціогуманітарні, економічні та ін.). Була запропонована формула сумарної триступеневої освіти (3-5-8), згідно з якою не менше 3 років відводиться для отримання рівня *бакалавр*, не менше 5 років – для отримання рівня *магістр* і не менше 8 років для отримання вченого ступеня *доктор філософії*. Важливо, що освітньо-кваліфікаційні рівні і вчений ступінь розглядаються як складові цілісної системи освіти людини. Акцентовано увагу на потребі сприяти європейському простору вищої освіти. Було приділено особливу увагу важливості контролю і дотримання європейських стандартів якості освіти на всьому просторі. Ці стандарти в Європі розробляє і підтримує відома міжнародна організація "Європейська мережа з гарантування якості (European Network Quality Assurance – ENQA)". Розроблено додаткові модулі, курси та навчальні плани з європейським змістом, відповідною орієнтацією й організацією. Наголошено на важливій ролі, яку мають відігравати вищі навчальні заклади, щоб зробити реальністю навчання протягом усього життя. Зазначено, що європейський простір вищої освіти та європейський простір дослідницької діяльності – дві взаємопов'язані частини спільноти знань. Важливо, що з урахуванням цих нових рішень до Болонської співдружності разом з іншими шістьма країнами було прийнято і Росію.

Четвертий саміт Болонського процесу проведено 19-20 травня 2005 р. у норвезькому м. Бергені на Конференції міністрів країн Європи. Україна приєдналася до Болонського процесу, зобов'язавшись внести відповідні зміни в національну систему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного

європейського простору вищої освіти до 2010 р. На Конференції проводився огляд досягнень у галузі трьох пріоритетних напрямків: системи ступенів, забезпечення якості і визнання дипломів та періодів навчання. Тут уперше йшлося про створення єдиної європейської структури кваліфікацій (Qualifications Framework) на базі національних структур кваліфікацій. Всім країнам-учасникам процесу рекомендовано якнайшвидше ратифікувати Лісабонську конвенцію про взаємне визнання начальних ступенів, зокрема наукових. Включення наукової освіти (докторських програм) до загального освітнього циклу розглядається як гарантія плідної взаємодії навчального та наукового секторів – Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору (European Research Area, ERA) [10].

У середині травня 2007 р. у Лондоні відбулося засідання міністрів освіти 45 європейських країн-учасниць Болонського процесу. Завдання цієї зустрічі – обговорення поступу, здійсненого в межах Болонського процесу протягом останніх кількох років. Одним із результатів зустрічі стала стратегія поширення принципів Болонського процесу на інші країни світу та створення Регістру європейських агенцій із забезпечення якості європейської вищої освіти. Іншим результатом зустрічі стало підписання документа Лондонське комюніке під підзаголовком «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповідаючи на виклики і зміни у глобалізованому світі» [10]. Вже підзаголовок документа свідчить про те, що завдання Болонського процесу переосмислювалися, відповідно до змін соціально-економічної ситуації в Євросоюзі та за його межами. Зокрема, у преамбулі документа йшлося про те, що оцінка якості освіти у вищих навчальних закладах має враховувати розмаїття місій університету. В комюніке підкреслено важливість забезпечення рівного доступу всіх соціальних груп до вищої освіти. Сам документ більшою мірою присвячено огляду досягнень реформи в період з 2001 р. по 2007 р. із наголосом на ступені успішності заходів у тій чи тій сфері. В комюніке наголошується на тому, що в Європі залишаються певні перепони у сфері академічної мобільності, бракує узгодженості між структурами кваліфікацій різних країн, не скрізь визнаються здобуті академічні ступені тощо.

23 квітня 2008 р. Європейський Парламент та Рада ЄС офіційно підписали Рекомендацію про заснування Європейської структури кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for lifelong learning – EQF) [10]. Створення єдиної структури кваліфікацій дозволить уникнути двозначностей в оцінці освітнього рівня людини, що прагне продовжити навчання чи знайти собі роботу в іншій країні ЄС.

Європейська структура кваліфікацій є інструментом гармонізації систем кваліфікацій, що існують у державах-членах ЄС.

Основними принципами структури є [10]:

– уніфікація рівнів кваліфікацій в усьому ЄС, зокрема запровадження восьми рівнів кваліфікації від базової середньої освіти до третього циклу вищої освіти;

– оцінка кваліфікацій не за «вхідними ресурсами» навчання (learninginputs), тобто тривалістю освіти, типом інституції, країною чи регіоном, де було здобуто освіту тощо, а за результатами навчання (learningoutputs), тобто конкретними знанням та навичками, які здобула особа.

Європейська структура кваліфікацій (ЄСК) цілком узгоджується із триступеневою структурою вищої освіти, яку визначає Болонський процес, однак охоплює ширше коло типів навчання (середня освіта, неформальне та позаформальне навчання, професійне навчання тощо). Шостий рівень ЄСК відповідає першому циклу вищої освіти за Болонською структурою (бакалаврський рівень); сьомий рівень ЄСК – другому циклу (магістерський рівень), восьмий рівень – третьому циклу (докторський рівень).

Відповідно до рекомендацій, ухвалених Європейським Парламентом, держави-члени ЄС мають пов'язати свої національні системи кваліфікацій із ЄСК не пізніше 2010 р. До 2012 р. освітні сертифікати та дипломи, видані в державах-членах ЄС, мають містити інформацію про рівень освіти відповідно до класифікації ЄСК.

28 квітня 2009 р. міністри вже 46 країн, у тому числі 19 країн поза межами ЄС, зібралися в університетських містах Льовен та Лювен-Ля-Ньов (Бельгія), аби констатувати досягнення в галузі масштабної освітньої реформи та визначити пріоритети подальшої роботи.

За оцінками Європейської асоціації університетів, подальше реформування європейського освітнього сектора не має обмежуватися поверхневими структурними змінами. Воно мусить брати до уваги конкретні потреби всіх дисциплінарних сфер та всіх категорій студентів.

Асоціація виокремлює чотири напрямки вдосконалення Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area) після 2010 р. [10]:

- зміцнення зв'язків між вищою освітою та дослідницькою роботою;
- забезпечення доступу до освіти якомога більшої кількості людей;
- нове визначення державної відповідальності в галузі вищої освіти;
- готовність до глобальних змін.

Порівняно зі своїми трьома попередниками – Берлінським, Бергенським та Лондонським комюніке – Льовенське комюніке має більш стратегічний характер. У першій частині лаконічно викладені досягнення освітньої реформи: запровадження трициклової структури вищої освіти, сприяння академічній мобільності (зазначається, зокрема, що 2020 р. щонайменше 20% випускників муситимуть мати за своїми плечима навчальний період або

стажування за кордоном), запровадження національних структур кваліфікацій та загальноєвропейської структури кваліфікацій, упровадження кредитно-накопичувальної системи.

Найбільша за обсягом друга частина документа зосереджується на розкритті пріоритетів освітньої реформи в наступному десятилітті. Перелік пріоритетів відкриває соціальний вимір освітньої політики (рівні можливості для всіх соціальних груп здобувати якісну освіту). Навчання впродовж життя, зв'язок між навчанням та працевлаштуванням, з одного боку, та між навчанням і науково-інноваційною діяльністю, з другого, пошук альтернативних джерел фінансування освіти – такі питання хвилюватимуть відповідальних за втілення в життя Болонської реформи і, відповідно, всіх учасників процесу.

Важливо, що в кожній із проаналізованих частин зроблено наголос на необхідності консолідації всіх, хто бере участь у впровадженні реформи і зацікавлений у її успіху. Це, окрім власне міністрів освіти країн-учасниць, університети, їхні адміністративні структури, науково-викладацький склад, студенти, докторанти, абітурієнти, бізнесові структури та суспільство загалом.

Аналізуючи матеріали Львівського комюніке 2009 р., слід зазначити, що у наступному десятилітті Європейська вища освіта має здійснити істотний внесок для побудови високо креативної та інноваційної Європи знань.

Як зазначають аналітики, 2010 р. став роком відносної сформованості Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area, EHEA), в межах якого діяли Європейська система взаємозаліку навчальних кредитів (European Credit-Transfer System, ECTS), уніфікована форма додатку до дипломів та триступенева система освіти (бакалавр – магістр – доктор філософії в галузі).

Наступним етапом формування та розвитку Європейського освітнього простору стала зустріч міністрів, яка відбулася 11-12 березня 2010 р. у Будапешті та Відні. На зустрічі було схвалено Будапештсько-Віденську Декларацію та офіційно проголошено створення Європейського простору вищої освіти [10]. Проте особливо слід виділити такі тези Будапештсько-Віденської декларації:

- створення Європейського простору вищої освіти на основі Болонського процесу є безпрецедентним прикладом регіональної, транскордонної співпраці у сфері вищої освіти;
- збільшення зусиль для завершення реформ, які вже проводяться, щоб надати можливість студентам і викладачам бути мобільними, поліпшити викладання та навчання у вищих навчальних закладах, а також забезпечити якісну вищу освіту для всіх;
- надання академічної свободи, автономності та відповідальності вищих навчальних закладів, як принципів Європейського простору вищої освіти, для підкреслення ролі вищих

навчальних закладів, яку вони відіграють у зміцненні мирних демократичних суспільств і посиленні суспільної єдності;

– визначення ключової ролі академічної спільноти – керівників закладів, викладачів, дослідників, адміністративного персоналу та студентів, – у втіленні Європейського простору вищої освіти;

– сприяння роботі Групи супроводу Болонського процесу (Bologna follow-up group (BFUG)) запровадити заходи для реалізації Болонських принципів та напрямів діяльності в Європейському просторі вищої освіти, особливо на національному та інституційному рівнях.

Наступна зустріч Міністрів для оцінки прогресу та просування Європейського простору вищої освіти на основі Болонського процесу відбудеться в Румунії у Бухаресті 26-27 квітня 2012 р.

Таким чином, динаміка Європейського простору вищої освіти, попри складності та відмінності в національних освітніх системах, продовжується. Болонський процес є процесом структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Метою його було створення єдиного європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи.

Використана література

1. Болонський процес: Документи Bologna process: Documents / уклад. : З.І. Тимошенко та ін. ; Європейський університет. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2009. – 169 с.
2. Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе / *М.К. Ван дер Венде* // Вища освіта в Європі. – 2000. – № 3. – Том XXV.
3. *Barblan A.* The Sorbonne Declaration – Follow-Up and Implications: A Personal View / *A.Barblan.* – Geneva: AEU/CRE, 1999. {Сорбонська декларація – реалізація и значення: особистий погляд}.
4. *Harris Christopher.* In the Shadow of Bologna / *Christopher Harris* // EAIE Forum, 2009. – Special Edition. – P.22-24. {Під знаком Болоньї}.
5. *Haug Guy.* Trends and Issues in Learning Structures in Higher Education in Europe / *Guy Haug.* – Bonn, HRK, 2010. – 77 pp. {Перспективи та проблеми навчаючих структур у вищій освіті Європи}.

6. *Tauch Christian*. Accreditation: a Change of Paradigm in German Higher Education / *Christian Tauch* // EAIE Forum. – 2000. – Vol. 2. – No. 1. – P.12-14 {Акредитація: зміна парадигми у німецькій вищій освіті}.
7. <http://www.univo.it/avl/charta/charta14.htm> (The Magna Charta Universitatum).
8. <http://www.rks.dlk/trends1/htm> (Trends in Learning Structures in Higher Education in Europe).
9. <http://www.eaie.nl> (Visions of a European Future: Bologna and Beyond, 11th EAIE Conference, Maastricht).
10. <http://www.spbu.ru> <http://www.fines.ru> (Хронология событий Болонского процесса).